

BABOSI LÁSZLÓ

Egy „illékony” folyóirat: a *Hangsúly* története (1983–1987)*

Szabolcs megyei irodalmi folyóirat-kezdemények és szerveződések 1945-től

A megyei írók, értelmiségiek körében többször megfogalmazódott az a gondolat, hogy önálló irodalmi-művészeti folyóiratot kellene indítani. A második világháború után a megyei Szabadművelési Tanácsok kezdeményezésére Mátészalkán kiadták a *Szatzmár-Beregi Kalendáriumot* az 1947., illetve az 1948. évre, Nyíregyházán a *Szabolcsi Kalendáriumot* 1948-ban. Ezekben néprajzi, helytörténeti és szépirodalmi művek is helyet kaptak. 1948-ban jelent meg a *Vándortűz* című folyóirat egyetlen szabolcsi száma a kalendáriumokhoz hasonló tartalommal.¹ Az 1956-ra datált, de a forradalom miatt csak 1957-ben megjelent, négy számot összefoglaló *Szabolcs-Szatzmári Szemlének* – Ratkó is publikált benne² – a következő években nem folytatódott a kiadása. 1961 elején a helyi írástudó értelmiségiek a megyei vezetéstől ígéretet kaptak önálló folyóirat megjelentetésére. Erről Margócsy József tudósít Váci Mihálynak küldött levelében: „új taktika alkalmazására kerül sor a folyóirat megindítása céljából. Egy-két kész, teljes számot szeretnénk az illetékesek asztalára letenni, hogy annak bizonyíték-súlya alatt meggörnyedve hagyják már végül is jóvá a folyóirat megindítását. Ehhez viszont kérem a segítségedet [...] túlságosan hamarosan nem várható a megjelenésünk, hiszen tudod, hogy mivel jár ez a megindulás [...] Olyan lapot szeretnénk, amely vidéki lenne annyiban, hogy itt jelenik meg, de azért nem lenne vidékies, unalmas, provinciális, s ezért a megyéről föl-földobott kövektől is szeretnénk koppanásokat és visszahullásokat észlelni.”³ Májusban a TIT egyik szakosztályaként megalakult a megyei írócsoport, amelynek Ratkó is tagja lett. Terveik között szerepelt irodalmi újság vagy

* Részlet a közeljövőben megjelenő *Költő a diktatúrában – Ratkó József pályaképe* című monográfiából.

¹ MARGÓCSY JÓZSEF: Irodalmi élet, színház = CSERVENYÁK LÁSZLÓ (szerk.): *Szabolcs-Szatzmár-Bereg megye monográfiája. 1. kötet. Történelem és kultúra*. Nyíregyháza, 1993, Megyei Önkormányzat, 636.

² *Ének a parasztember feleségéről*. Szabolcs-szatzmári Szemle, 1956, 1–4. sz., 112.

³ Margócsy József levele Váci Mihályhoz. Nyíregyháza, 1961. ápr. 7. = MZSMVK. Helyismereti Gyűjtemény. Margócsy-hagyaték. „Váci” doboz.; Margócsy Váci mellett Czine Mihály támogatására is számított.

folyóirat létrehozása.⁴ Az 1961. június 7-én keltezett *Jelentés az írók és a képzőművészek nyíregyházi csoportjának munkájáról és problémáiról* című, Gulyás Emilné, a megyei tanács vb. elnökhelyettese által jegyzett irat megállapította: „Megyénk gazdag írói tehetségekben, eddig a megye lapjában közölték írásaikat, országos fórumra legtöbbször nem jutott.”⁵ „Kibontakozásukhoz, önbizalmuk megerősítéséhez, megfelelő segítő kritika hiányában igen szűk teret biztosít a jelenlegi lehetőség.”⁶ „Éppen ezért nagy jelentőségűnek ígérkezik az a megmozdulás – amelyet párt- és tanácsí szerveink is örömmel támogatnak –, hogy a nem régen megalakult írói csoportnak létrejöjjen az irodalmi fóruma, ahol egy havi folyóiratban (»*Napjaink*») kapnának helyet megyénk íróinak legjobb alkotásai. Ennek terve, költségvetése elkészült és engedélyezése ügyében felterjesztéssel éltünk az MSZMP Központi Bizottságához és az illetékes szervekhez.”⁷ A terv – nem tudjuk mi okból – nem valósult meg. A névválasztás nem volt szerencsés, hiszen Miskolcon már második évfolyamában járt a hamarosan országosan is jegyzett *Napjaink* című folyóirat.

A változatlanul vegyes tematikájú *Szabolcs-Szatmári Szépművészeti Szemle* 1962-ben újra indult, sőt 1967-től rendszeresen évi négy száma jelent meg országos terjesztésben. Impresszuma a szerkesztők sorában 1973 és 1986 között feltünteteti Ratkót,⁸ de ő aktívan nem vett részt a munkában.

Az 1975-ben induló és 2012-ig működő *Pedagógiai Műhely* című negyedévenként megjelenő pedagógiai, közművelődési folyóirat is közölt szépirodalmat helyi szerzőktől, és a *Kelet-Magyarország* hétfői számai biztosítottak még publikációs lehetőséget irodalmárok és képzőművészek számára. Ratkó hol sűrűbben, hol ritkábban mindegyikben publikált. Ezek a periodikák „jellegüknek fogva nem vállalták és nem is vállalhatták föl Szabolcs-Szatmár irodalmi és művelődéstörténeti gazdagságát, művészettörténeti értékeit, így nem váltak művészet- és irodalomszervező erővé” – vélekedett a költő, aki olyan folyóiratot szeretett volna, ami a Németh László-i értelemben felfogott szellemi műhelynek tekinthető. Önálló arcúval rendelkezik, magas színvonalú esztétikai értékeket közvetít az olvasóknak, és összegyűjti a régióban alkotó, műveit közölni vágyó irodalmár értelmiségét.

Az 1970-es évek első felében több kezdeményezés történt a megyében irodalmi műhely megszervezésére és folyóirat kiadására.

A vajai Kísérlet

1967-ben a vajai Vay Ádám Múzeum igazgatója, a helytörténész és agilis kulturális szervező, a Ratkóval is baráti kapcsolatokat ápoló Molnár Mátyás alkotószobát rendezett

⁴ Lásd pl. *Megalakult a megyei írók munkacsoportja*. Kelet-Magyarország, 18. évf., 1961. máj. 21., 117. sz., 6.

⁵ MNL SZSZBML XXXV. 31. 18. doboz. III. 140. őrzési egység. „A Végrehajtó Bizottság 1961. VI. 30-i ülésének jegyzőkönyve” dosszié, 4. p.

⁶ I. m., 5. p.

⁷ Uo.

⁸ LÁSZLÓ Gézánc (szerk.): *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (a történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék) sajtóbibliográfiája (1845–2000)*. Nyíregyháza, 2002, Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, 292–293.

⁹ ANTALL ISTVÁN – GÖRÖMBEI ANDRÁS – NAGY ANDRÁS LÁSZLÓ – RATKÓ JÓZSEF: *Kinek szól a Hangsúly?* In: Ratkó József Összes Művei. III. Próza. Szerk. jegyz. Babosi László, szöveg. gond. Ratkó Lujza. Nagyálló – Budapest, 2014, Kairosz Kiadó, 269. [Ratkó, 2014]

be a kastélymúzeumban, ahová rendszeresen hívott meg egy-két hétre írókat-költőket, képzőművészeket.¹⁰ Így került Vajára az *Elérhetetlen föld* (1969) című antológia néhány alkotója is, az ún. *Kilencek* költői csoportosulás tagjai.¹¹ Molnár Mátyás felajánlotta, hogy a múzeum számára ajándékozott frissen elkészült műveiből az *Elérhetetlen föld*hez hasonló antológiát adna ki a Vajai Alkotóotthon Baráti Köre belső kiadványaként. Mezey Katalinék megörültek a lehetőségnek, és elkezdtek a szerkesztési munkálatokat. Tovább gondolva Molnár ötletét, nem évi egy, hanem három számot akartak kiadni modern nemzedéki irodalmi-művészeti folyóiratként *Kísérlet* címen. A folyóiratot nem szánták kereskedelmi forgalomba, csak az előfizetők kapták volna kézhez, ezért Molnár Mátyás csak a megyei művelődési osztály engedélyét kérte a megjelentetéshez, a Művelődési Minisztériumhoz és a lapengedélyt kiadó Tájékoztatói Hivatalhoz nem fordult.¹² A megye hozzájárulásának birtokában Molnár a folyóirat anyagi támogatására szóló felhívást tett közzé, Mezeyék sajtó alá rendeztek három számot, az elsőben a kor egyik legjelentősebb költőjének, Juhász Ferencnek a köszöntőjével.

A finanszírozást a Baráti Kör tagjainak önkéntes befizetéseiből (50 Ft/fő) és a megyében lévő könyvtárak, kulturális-oktatási intézmények előfizetéseiből (egy évre 50 Ft) kívánták állni. „Az Alkotóotthon Baráti Kör tagtoborzása erősen folyik. Eddig 1000 db felhívást küldtem szét ([Mezey] Katiék ugyanennyit). A befizetések is haladnak, eddig 3200 Ft van a számlánkon. A mátészalkaiak¹³ és a nyíregyháziak is ígérnek a segítségüket. Majd meglátjuk, mit váltanak be belőle”¹⁴ – írta Ratkónak Molnár.

A nyomdai munkálatokat és a terjesztés egy részét vállaló a megyei könyvtár igazgatója, Tripsánszky Jenő 1970. október 17-én a városi és járási könyvtárak vezetőinek küldött körlevelében bemutatta a készülő kiadványt, mellékletként csatolta a befizetési lapot. Javasolta az igazgatóknak, hogy a megjelent számokról főleg a fiatalok körében tartsanak felolvasó és vitaesteket, ezek summázatát írják meg Vajára Molnár Mátyásnak, és közvetítésével hívják meg a folyóirat alkotóit író-olvasó találkozókra.¹⁵

A *Turista* című folyóirat októberi számában Gesztelyi Nagy Zoltán *A rejtélyek vára: Vaja* című írásában adott hírt a készülő kiadványról: az „ötszáz főnyi baráti kör” tagjai fejenként „évi ötven forinttal segíti[k], hogy a kastély alkotószobájában megforduló írók, költők itt fogant írásai évi három füzetben megjelenjenek.”¹⁶ A *Kísérletről* a *Szabad Föld* is tudósított.¹⁷ A biztatóan indult munkát a minisztérium leállította. Hatásköri túllépés miatt a megyei művelődési osztályt az engedély visszavonására kötelezték,

¹⁰ Ratkónak egy Molnár Mátyáshoz írt leveléből tudható, hogy Molnár őt is meghívta az alkotószobába: „Kedves Barátom! A [költészet napjára szóló] meghívást köszönettel elfogadom – válaszolta a költő –, április 8-án a kívánt időre ott leszek. Köszönöm az alkotószobáról küldött prospektust, sajnos a kedvező feltételek mellett sem tudtam január-februári szabadságom alatt igénybe venni. Talán majd nyáron. Tehát 8-án találkozunk, addig is szeretettel köszöntelek: Ratkó József Nagykálló, 1967. március 13. Lásd Válogatott levelek Molnár Mátyás hagyatékából. Szerk. Molnár Sándor. Vaja, 1992, Vay Ádám Múzeum, 12.

¹¹ Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Péntek Imre, Rózsa Endre és Utassy József.

¹² TAKÁCS RÓBERT: Politikai újságírás a Kádár-korban. Hatalom és újságírás viszonya, 1956–1988. Budapest, 2012. Napvilág Kiadó – Politikátörténeti Intézet, 99–100.

¹³ A Mátészalkai Járási Tanács.

¹⁴ Molnár Mátyás levele Ratkó Józsefhez. Vaja, 1970. jún. 23. = Ratkó-hagyaték.

¹⁵ Tripsánszky Jenő levelét lásd Ratkó József Városi Könyvtár. Irattár. Ikt. sz.: 118/1970.

¹⁶ GESZTELYI NAGY ZOLTÁN: A rejtélyek vára: Vaja. *Turista*, 16. évf., 1970, 10. sz., 8.

¹⁷ BAJOR NAGY ERNŐ: Amit az ország tanulhat meg a Nyírségtől. *Szabad Föld*, 27. évf., 1971. máj. 23., 21. sz., 9.

a már sokszorosított, de még be nem kötött lapszámok sem jelenhettek meg. Ezzel elkezdődött az a kétéves tortúra, amely során Molnárék megpróbálták elérni neves támogatók – Illyés Gyula, Váci Mihályné Juhász Mária – segítségével a folyóirat engedélyeztetését. 1972. március 10-én Molnár, „mint a *Kísérlet* egyik szerkesztője”-nek írt levelet Ratkónak: „Bizonyára tudod, hogy Szabolcsi Miklós¹⁸ javasolta a kiadást, s ezzel eldőlt az »évszázados vita«. Most a fiatalokon a sor, hogy néhány vers, novella kihagyásával is járuljanak hozzá, hogy megjelenjen a *Kísérlet*. Nagy a gyanúm, hogy Katiék, a megcsonkítással nem igen értenek egyet, s nem akarják az áldásukat adni a megjelentetéshez. Ebben az ügyben szeretnék beszélni veled.”¹⁹ 1972. április 9-én arról tudósította, hogy Pesten találkozott a fiatalokkal, és összeállították a *Kísérlet* I-II. számát. „Ha minden jó lesz, talán megkapjuk az engedélyt. Mint szóban is említettem, nekem lényeges, hogy ez megjelenjen, hiszen összeszedtük rá a forrásokat”²⁰ – reménykedett Molnár. Mezey Katalin visszaemlékezése szerint Ratkó nem volt a *Kísérlet* szerkesztője,²¹ a megmaradt tervezeteken sincs feltüntetve a neve, de ahogy a levelekből kitetszik, Molnár rendszeresen konzultált vele a történekről.

A folyóirat nem jelenhetett meg, a kinyomtatott anyagok is megsemmisültek. Ha napvilágot látott volna – a szerzők későbbi munkásságát ismerve – feltehetően a magyar irodalom egyik jegyzett lapjává válik.²² A vajai *Kísérlet* következtében Mezey Katalint és Oláh Jánost hosszú ideig publikációs tilalom sújtotta.

Az Irodalmi Stúdió és az *Élő Folyóirat*

Ratkó József támogatta a megyében élő vagy megyei kötődésű, általa tehetségesnek tartott fiatal irodalmárokat. Ha kérték, szívesen megbírálta műveiket, tanácsokat adott irodalmi, művészeti kérdésekben, az arra méltókat publikációs lehetőségekhez segítette, író-olvasó találkozókon szerepelt velük. 1972. december 11-én Nyíregyházán a Városi Művelődési Központban tartották meg a Művészetbarát Kör rendezvényeként *A tűz álmatlansága* című irodalmi estet, amelyen Ratkó konferált, Kulcsár Szabó Ernő mondott bevezetőt, Áron Attila (Sánta Áron), Ószabó István és Varga Rudolf olvasott fel műveiből. Ratkó szabolcs-szatmári pályakezdő írókat mutatott be 1973. július 24-én a Kossuth Rádió *Fiatalok stúdiója* című műsorában.²³ Szerette volna, ha Szabolcs-Szatmár megyében megszerveződik egy tehetséges fiatal költőket, irodalmárokat tömörítő, szellemi műhelyként működő közösség, amelynek tagjai rendszeresen megjelenő helyi irodalmi folyóiratban publikálhatnak. Megítélése szerint ilyen módon a fiatal alkotókat ide lehetne kötni, nem mennének el a fővárosba vagy az ország más, anyagiakban és szellemi lehetőségekben gazdagabb városaiba, mint ahogy az utóbbi évtizedekben ta-

¹⁸ Irodalomtörténész, kritikus, ekkor az MTA Irodalomtudományi Intézet ügyvezető igazgatója.

¹⁹ Molnár Mátyás levele Ratkó Józsefhez. Vaja, 1972. márc. 10. = Ratkó-hagyaték.

²⁰ Molnár Mátyás levele Ratkó Józsefhez. Vaja, 1972. ápr. 9. = Ratkó-hagyaték.

²¹ Mezey Katalin szóbeli közlése. 2016. dec. 16.

²² B. B. A.: Mít tehet a kísérletező? Magyar Nemzet, 52. évf., 1989. szept. 28., 226. sz., 4.; MEZEY KATALIN: *Kísérlet*. Remetei Kéziratok, 1990, 3. sz., [52]–70.

²³ Kossuth Rádió, 1973. júl. 24. 17:30–17:00. *Fiatalok stúdiója*. Szabolcs-szatmári pályakezdő írókat mutat be Ratkó József. Bevezeti Dénes István. Közreműködő színészek: Forgács Tibor, Koltai János, Molnár Piroska.

pasztalható volt. „Irodalmi-művészeti folyóiratot kell, kellene tehát kikövetelni, csinálni azért, hogy el ne széledjenek, el ne kallódjanak ezek a fiatal tehetségek”²⁴ – írta 1974-ben a *Gondolatok a könyvről* című cikkében. Ezt a megfelelő fórumokon és hivatalokban rendszeresen felvetette. Hiába próbálkozott, nem kapott támogatást. Az elutasítást pénzhiánnyal és a megfelelő színvonalon írók kis létszámával indokolták.

Az 1970-es évek derekán országosan intézményesítették a (köz)művelődési és amatőr mozgalmakat, elindították az ifjúsági klubmozgalmat, „stúdiókat”. Nyíregyházán az Amatőr Képzőművészek Stúdiójának és a Népművészek Stúdiójának megalakulása után 1974. március 14-én a Városi Művelődési Központban Ratkó vezetésével tartotta alakuló ülését a Szabolcs-Szatmárban élő fiatal alkotókat összefogó rövid életű Irodalmi Stúdió, amely az irodalom „helyi gyakorlati és elméleti problémáival foglalkozik, de lehetőséget ad a belső műhelymunkára és a közéleti szereplésre is”.²⁵ Jellegét tekintve érdemel említést az Irodalmi Stúdió és a Versmondó Műhely közös rendezvénye, az *Élő Folyóirat*. Nem nyomtatott formában, hanem élő szóban, közönség előtt mutatott be alkotókat és műveket, mint a későbbi *Hangsúly*. Az *Élő Folyóirat* két számáról maradt írásos dokumentum: 1974. december 15-én Szöllösi Zoltán költő *Csonkora* című kötetét mutatta be Takács Péter főiskolai tanár,²⁶ 1975. február 23-án a folyóirat különszámaként „*Új gazdaság mellett...*” címmel Ratkó József bevezetőjével székely népballadák hangzottak el Kallós Zoltán erdélyi népzene- és folklórkutató moldvai gyűjtéséből.²⁷

A Hangsúly megszületése

Az 1980-as évek elejétől a korábbiakhoz képest „a kimondhatóság keretei egyre tágultak és a tabuk köre egyre szűkült”, de a gyengülő hatalom „szinte minden évben fellépett valaki vagy valami ellen”²⁸ – olvasható Romsics Ignác *Magyarország története a XX. században* című könyvében. Több irodalmi folyóiratot érintő botrány is borzolta a kedélyeket: *Forrás* (1980),²⁹ *Mozgó Világ* (1982),³⁰ *Új Forrás* (1984),³¹ *Tiszatáj* (1986).³² Az egyre nagyobb szelle-

²⁴ RATKÓ JÓZSEF: *Gondolatok a könyvről*. Kelet-Magyarország, 1974. jún. 2., 127. sz., 7.; RATKÓ JÓZSEF: A vers ünnepe. Kelet-Magyarország, 31. évf., 1974. ápr. 11., 84. sz., 4.

²⁵ Irodalmi Stúdió Szabolcsban. Élet és Irodalom, 18. évf., 1974. márc. 23., 12. sz., 6. A működésükről lásd BABOSI LÁSZLÓ: A költészet: csoda. Beszélgetés Ószabó István költővel Ratkó Józseffel és a Partium Irodalmi Társaságról. Partium, 22. évf., 2013. ősz, 3. sz., 91–92.

²⁶ TÓTH LÁSZLÓ: Brigádvetélkedők, zene, irodalom. Kelet-Magyarország, 31. évf., 1974. dec. 13., 291. sz., 5.

²⁷ Az „Élő Folyóirat” különszámaként. Kelet-Magyarország, 32. évf., 1975. febr. 22., 45. sz., 8.

²⁸ ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*. 3. jav. és bőv. kiad. Budapest, 2002. Osiris, 501.

²⁹ 1980-ban a folyóirat 2. számából kinyomtatás után kivágatták Csoóri Sándor *Egy nomád értelmiségi* című esszéjét. Lásd MÜLLER ROLF: Célkeresztben a Forrás. Kísérlet egy állambiztonsági történet rekonstrukciójára. Forrás, 43. évf., 2011, 1. sz., 84–89.; Több jeles értelmiséggel együtt Ratkó József is aláírta azt az 1980. április 2-án kelt, Horváth Istvánnak, az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottsága első titkárának címzett levelet, amelyben az aláírók tiltakoztak a megyei pártbizottság eljárása ellen. Lásd ZSILLE Zoltán (szerk., vál. közrem.): Független fórum. Kéziratok tiltott magyar irodalom a Kárpát-medencében. München, 1985. Hungarian Central Committee for Books and Education Inc. (Cleveland), 292–294.

³⁰ NÉMETH GYÖRGY: *A Mozgó világ története, 1971–1983*. Budapest, 2002. Palatinus, 114–163.

³¹ MONOSTORI IMRE: *Az Új Forrás vonzásában*. Dokumentummemoár 1969–1998. Tatabánya, 1999. József Attila Megyei Könyvtár, 136–182.

³² 1982 novemberében Nagy Gáspár *Három megjegyzés egy válassz* című versét cenzúrázta ki imprimatúra után a *Tiszatáj*ból Tóth Dezső művelődési miniszterhelyettes. Lásd GÖRÖMBEI ANDRÁS: Nagy Gáspár. Pozsony, 2004. Kalligram, 79.

mi, közlési autonómiát követelő és megvalósító szerkesztőségek munkáját a hatalom rossz szemmel nézte, megpróbálta különböző retorziókkal ellehetetleníteni. Ebben a politikailag feszült környezetben a Tájékoztatási Hivatal és a megyei vezetés a papír drágaságára,³³ valamint nyomdai kapacitáshiányra hivatkozva elzárkózott egy Ratkó köré szerveződő új, országos kitekintésű és terjesztésű kelet-magyarországi irodalmi-kulturális nyomtatott folyóirat gondolatától. A megyei lapstruktúra semmit sem változott, viszont egyre több fiatal, tehetséges alkotó jelentkezett a „szűkebb hazában”, ez szükségessé tette volna folyóirat indítását. Ratkó Antall István szerkesztő-riporterrel,³⁴ a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójának munkatársával, és Nagy András Lászlóval, a Móricz Zsigmond Színház rendezőjével lehetséges kompromisszumként ún. „hangos”, „élő” folyóirat készítését javasolta. A „lapszámokat” nyíregyházi és debreceni színészek, előadóművészek és az írások alkotói közreműködésével nyilvános előadás keretében hangszalagra rögzítenék, majd megvágva, megszerkesztve rendszeres időközönként leadnák a nyíregyházi rádióban. A rádió vezetője, Samu András, sőt a megye vezetői – Varga Gyula első titkár, Gyúró Imre elnökhelyettes, Ekler György ideológiai titkár – támogatták az ötletet.³⁵ A felvételeket a rádió technikai eszközeivel a nyíregyházi Megyei és Városi Művelődési Központban (MVMK) készítik el.

Korábban láthattuk, hogy Ratkó már diákkorában kapcsolatba került a rádiózás varázslatos világával. Az évek során a központi budapesti adó, és a nyíregyházi rádió is több rövidebb-hosszabb interjút vagy riportot készített vele, közreműködött néhány műsorban, irodalmi estjét közvetítették felvételtől, versei hangzottak az éter hullámain. Bármilyen meglepő, Ratkó – komoly és tragikus hangoltságú lírai életműve ellenére – szívesen vett részt szórakoztató műsorok készítésében. 1976-ban közreműködött a Petőfi Rádió *Ez a mi rádióink!* című kabarésorozat szép sikert aratott nyíregyházi előadásának megírásában. Több jelenet alapötletének ő volt a szülőatyja.³⁶ Az 1970-es évek végén a nyíregyházi rádióknak vidám évbúcsúztató műsort írt, amelyben szerepelt is. Sajnos sem a hangfelvétel, sem a kézirat nem maradt meg.³⁷ A riporterek, a szerkesztők szerettek vele dolgozni, mert a mikrofon előtt éppúgy, mint egyéb nyilvános megnyilatkozásaiban, interjúiban mindig nagyon pontosan, tömören és nyomdakészen fogalmazott.

A tervezett „élő” folyóirat ötletének megszületésétől a megvalósulásáig több mint egy év telt el, szervezési-előkészítési munkálatai 1983 késő őszére fejeződtek be. A „lapot” Antall István keresztelte el *Hang-Súly*nak, a kötőjel nélküli írásmódra később tértek át. A Ratkó József, Antall István és Nagy András László által alkotott szerkesz-

³³ – ÁCS – [ZOLTÁN]: Hangsúly. Magyar Ifjúság, 29. évf., 1985. máj. 10., 19. sz., 27. [ÁCS, 1985]

³⁴ Antall István 1985-től írta a nevet két l-l-el.

³⁵ PÁLL GÉZA: „...amivel nem vallunk szégyent.” Vendégünk: Ratkó József. Kelet-Magyarország, 41. évf., 1984. máj. 24., 120. sz., 2. [PÁLL, 1984 (1)] A Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójának megszűnése után hivatalos iratai a Magyar Rádió Zrt.-hez kerültek, ahol azt az információt kaptam, hogy az anyag rendezetlensége miatt nem kutatható. A MNL SZSZBML-ban a Szabolcs-Szatmár Megyei Pártbizottság iratai között nem találtam a *Hangsúly*val kapcsolatos anyagokat.

³⁶ SZILÁGYI SZABOLCS: Visszapillantó tükör. A történelem, a politika és a hatalom félművészképe. Első kötet. Budapest, 2010. OSZK – MEK, 306–307.; SZILÁGYI SZABOLCS: „Ez az én rádióm”. Nyilvános felvétel szombat Nyíregyházán. Kelet-Magyarország, 33. évf., 1976. jún. 9., 135. sz., 2.; SZILÁGYI SZABOLCS: Ez a mi rádióink. Avagy nyílt levél a holnap esti nyíregyházi rádiókabaré elé. Kelet-Magyarország, 33. évf., 1976. aug. 1., 181. sz., 2.

³⁷ Szikora Andrásnak, a rádió volt műszaki vezetőjének közlése.

tőséghez Ratkó ajánlására csatlakozott Debrecenből Görömbei András irodalomtörténész, a Kossuth Lajos Tudományegyetem oktatója. Nem választottak maguk közül főszerkesztőt (a megyei pártbizottság 1986. novemberi kérése ellenére sem³⁸), mindenki a maga területéért volt felelős, de a közölni kívánt művekről természetesen mindig Ratkó mondta ki a végső szót, őt tartották a *spiritus rector*nak. Az első – belépődíjas (20 Ft) – közönség előtti felvétel 1983. november 14-én volt az MVMK hangversenytermében.

A *Hangsúly* megszületését a megyei és a hajdú-bihari napilap mellett³⁹ a nagy példányszámú országos hetilapban, a *Rádió- és Televízióújság*ban is beharangozták. „Csöndes örömmel mondom – írta Ratkó – hogy a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiója és a nyíregyházi megyei és városi művelődési központ jóvoltából [...] az irodalmi matinék hagyományát átformálva, »rádiósítva« ezentúl havonta jelentkezik a *Hangsúly*, a stúdió hangos folyóirata. [...] az első szám[ban] [...] hangjáték, vers, széppróza, népi játék, könyvkritika, drámarészlet hangzik el [...] A folyóirat további számaiból nem fog hiányozni a kisszociográfia, a zenei, képzőművészeti, színházi kritika, interjú, vita, beszélgetés sem. Görömbei András irodalomtörténész segítségével az adáskörzetbe tartozó szomszéd megye, Hajdú-Bihar művészeti életére is figyelni kívánunk. A válogatás egyetlen mércéje a minőség, a megszólaltatott művek etikai és esztétikai minősége.”⁴⁰

A *Hangsúly* első „rádiós” adásának szignálja – részlet a Dire Straits együttes egyik dalából – 1983. november 27-e délelőttjén csendült fel a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójából a 240 méteres középhullámon. Ezzel megkezdődött a Kádár-korszakbeli magyar sajtótörténet egyik különleges vállalkozása, és 1987. április 26-val bezárólag minden hónap utolsó vasárnap délelőttjén – a felmérések szerinti leghallgatottabb műsoridőben – elhangzott egy-egy negyvenperces műsor, összesen 43 szám.⁴¹

A következő év januárjában a *Kelet-Magyarországban Születik Nyíregyházán. Hangsúly: a rádió irodalmi folyóirata* címmel a közönség előtti felvétel, valamint az első két „publikált” szám ismeretében Burget Lajos mutatta be és üdvözölte hosszabban az új „periodikát”.⁴² A második nyilvános felvételtől a *Hajdú-Bihari Napló* is beszámolt.⁴³ Február 3-án az *Élet és Irodalom Új irodalmi stúdió* című híradásában már arról is szólt – amit Burget is említett cikkében –, hogy a szerkesztők a „magyar irodalom ötágú sípját” kívánják megszólaltatni: tehát egységes magyar irodalomban gondolkodván a világháborúkat lezáró békediktátumok miatt kisebbségi létbe került és emigrációban élő magyarság, továbbá a szomszéd népek – románok, szászok, ukránok, szlovákok – irodalmából is szándékoznak műveket, alkotókat bemutatni.⁴⁴

³⁸ Antall István levele Vida Jánoshoz. Nyíregyháza. Érkeztetve: 1986. nov. 15. = MNL SZSZBML VIII. 750. VMMK. Nyíregyháza. 59. doboz. 2467/1986.

³⁹ Hangsúly. Irodalmi és művészeti rádiós folyóirat. Kelet-Magyarország, 40. évf., 1983. nov. 11., 266. sz., 5.; Hangsúly. Hajdú-Bihari Napló, 40. évf., 1983. nov. 24., 277. sz., [8.]

⁴⁰ RATKÓ JÓZSEF: Hangsúly. Rádió- és Televízióújság, 28. évf., 1983. nov. 21–27., 47. sz., 9.

⁴¹ Az első harminc szám meghallgatható és letölthető az alábbi oldalról: <http://www.mzsk.hu:8008/hangsuly/>

⁴² BURGET Lajos: Születik Nyíregyházán. Hangsúly: a rádió irodalmi folyóirata. Kelet-Magyarország, 41. évf., 1984. jan. 8., 6. sz., 2.

⁴³ Hangsúly. Hajdú-Bihari Napló, 41. évf., 1984. jan. 8., 6. sz., 4.

⁴⁴ Új irodalmi stúdió. Élet és Irodalom, 1984. febr. 3., 5. sz., 10.

A *Hangsúly* működése

A folyóirat szerkesztői lázas szervezőmunkába kezdtek, hogy az egyes adások, „lapszámok” anyagát biztosítsák. Többnyire Ratkó szerteágazó kapcsolatai tették lehetővé az elhangzó művek kéziratainak megszerzését és a szereplők meghívását. Nagy András László a *Hangsúly* „színházi oldalát” intézte: a közönség előtti előadások megszerkesztését, a színészek kiválasztását, instruálását, a megfelelő – tehát rádióban leadható – magas színvonalú felvételek elkészítését, a hangjátékok rendezését. Antall István az egész vállalkozás mindeneként, motorjaként bonyolította az egyéb fontos szervezési folyamatokat: kiváló rajzkészségét felhasználva⁴⁵ egyedi stílusú meghívók, plakátok, – ha kellett – díszletek elkészítését, a levelezést,⁴⁶ az élő adások levezetését, felvételét, „rádiósítását”, sajtóbeli megjelenések intézését, a „lapszámok” rádiós vágását. Többször képzőművészeti kiállítást is szervezett vagy rendezett a nyilvános előadások alkalmából.

A *Hangsúly* ars poeticáját, esztétikai szemléletét és az általa közvetített érték- és normarendszert alapvetően Ratkó József és Görömbei András⁴⁷ szinte azonos nézetei határozták meg. Rendszerint olyan alkotókat mutattak be, akik az erkölcs és az esztétikum egybekapcsolása jegyében alkottak, írásaikban a korra reflektálva a közösségi gondokat is föl vállalták, főleg a népi-nemzeti irodalmi hagyományokhoz kötődtek. Az irodalom mellett fontosnak tartották a folklór – népzene, népi szövegek, elbeszélések – és a hagyományos paraszti társadalom életét bemutató tanulmányok közlését, az ún. „bartóki” szemlélet, esztétikai normák⁴⁸ közvetítését. Ratkóék elutasították a provincializmust, vallották, hogy nem „tájjellegű” irodalmat kell közölni, hanem Kárpát-medencei magyar irodalmat.

Az anyagiakat a *Hangsúly* két „anyaintézménye” biztosította. A MVMK ingyen „helyet és propagandát kínált, s a nyilvános rádiófelvétel színészi tiszteletdíjait vállalta. A rádió a minimális szerzői honoráriumokat,⁴⁹ a technikai dolgozók plusz feladatait és legfőképpen a rádióhullámokon keresztül az elengedhetetlen nyilvánosságot ajánlotta föl”⁵⁰ – írták Ratkóék 1984 nyarán. A MVMK vezetői értekezleteinek a megyei levéltárban megmaradt anyagaiból kitűnik, hogy kezdetben több anyagi és munkaszervezési kérdés tisztázatlan volt a *Hangsúllyal* kapcsolatban,⁵¹ de lassan kialakult az előadások logisztikája, és a megyei tanács megkülönböztetett figyelemmel kísérte Ratkóék működését. Az 1984. november 2-án megtartott vezetői értekezleten Vida János a „megyei párt- [és] tanácsi szervek véleményét tolmácsolta, mely elismerte a [művelődési] ház munkáját, de kiemelt figyelmet kér a *Hangsúly*, [valamint] a Frideri-

⁴⁵ Antall István földrajz-rajz szakon végzett a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán.

⁴⁶ Antall István hagyatéka őrzi.

⁴⁷ Görömbei András később egyéb elfoglaltságai és a *Hangsúly* rendezetlen anyagi támogatottsága miatt kivált, de baráti támogatása megmaradt.

⁴⁸ Erről lásd: BABOSI LÁSZLÓ: Ratkó József töredékes Bartók-tanulmányának rekonstrukciója. »A bartóki szintézis megvalósításának lehetőségei a magyar irodalomban«. Hítel, 16. évf., 2003, 5. sz., 106–110.

⁴⁹ A honoráriumokat inkább jelképes összegnek kell felfogni.

⁵⁰ ANTALL–GÖRÖMBEI–NAGY A. L.–RATKÓ 1984, 77.

⁵¹ MNL SZSZBML VIII. 750. VMMK. Nyíregyháza. I. 6. 1986–1999. 10. doboz. „Emlékeztető vezetői ülésekről 1988” dosszié. Lásd az alábbi dátumokon keletkezett dossziékat: 1983. nov. 14.; 1984. márc. 30.; 1984. ápr. 13.; 1984. máj. 18.; 1984. nov. 2.; 1985. febr. 1.; 1985. márc. 22.; 1985. máj. 23.

kusz⁵² műsorok előkészítésére, lebonyolítására. *Politikai érzékenységgel figyeljük azt.* Időben kérte az egyeztetést, a közreműködők összeállítását, [a műsor] szórakoztató és igényes [legyen], művészetpolitikánknak megfelelő színvonalon történjen.”⁵³ Amikor a művelődési központ nem tudta finanszírozni a kevés bevételt hozó műsort, akkor a nyíregyházi városi és a megyei tanácstól kaptak „gyorssegélyt”.⁵⁴ 1985. március 22-én, a művelődési központ vezetői értekezletén Vida János közölte munkatársaival: „a *Hangsúly* szerkesztőségével leült a Megyei Párt és Tanács illetékes csoportja”. A tanács vállalta a szerkesztők tiszteletdíját, illetve 2 havonta 1 előadás előállítási költségeit 10 000 Ft összegben. Az előadásokat ezentúl a művelődési központ kamaratermében tartják, és a műszak ad segítséget a lebonyolításhoz. A Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár vállalja, hogy helyismereti részlegében elhelyezi a műsorok hangfelvételét, és segítséget ad egy jövőbeni antológia kiadásához. A VM MVMK⁵⁵ fizeti

Nagy András László, Ratkó József, Antall István

a meghívókat, a plakátokat és a postai költségeket. „Mindezt négy héttel a műsor előtt, költségvetésben rögzítve, a műsorral [együtt] kell leadatni.”⁵⁶ [Vida] Úgy ítélte meg, hogy a vitás ügyek lezáródtak.”⁵⁷ A nem helyi szerzők gyakran a szerkesztőknél szálltak meg, ők látták őket vendégül a saját költségükön.

Megyei szinten a folyóirat reklámja kiváló volt. Minden nyilvános előadásról és rádiós bemutatójáról hol rövidebben, hol részletesebben számolt be a *Kelet-Magyarország*. A *Nyíregyházi Műsorkezelő* az MVMK-ban megtartott előadásokat 1984-ben rendszeresen, a következő években rapszodikusán hirdette meg.

Az első adásban Ratkó József bevezetője⁵⁸ és Váci Mihály verse (*Mintha*) után a Hodászról elszármazott irodalomtörténész, Czine Mihály esszéje (*Magyarország dagasztó tekenője...*) hangzott el, majd a nyíregyházi gimnazista, Teski Tibor költeményei

⁵² Friderikusz Sándor ekkor működtette először népszerű „talkshow”-ját, míg a megyei pártbizottság két év után be nem tiltotta. 1984. november 26-án műsorában Ratkó József is vendég volt. Lásd PÁLL GÉZA: Mi a titka? „Csak ma” – közelebbről. *Kelet-Magyarország*, 41. évf., 1984. nov. 29., 280. sz., 2.

⁵³ MNL SZSZBML VIII. 750. VMMK. Nyíregyháza. I.6. 1989–1999. 10. doboz. Emlékeztető vezetői ülésekről 1988. dosszié. Emlékeztető. Váci Mihály Művelődési Központ hivatalos helyiségében 1984. november 2-án, vezetői értekezlet, 5. p. Kiemelés – B. L.

⁵⁴ ÁCS 1985.

⁵⁵ 1984 decemberében a MVMK Váci Mihály nevét vette fel, ettől kezdve rövidítve VM MVMK.

⁵⁶ Az 1984. január 9-én rendezett második nyilvános előadás műsortervének bejelentését lásd Nagy András László levele Vida Jánoshoz. Nyíregyháza, 1983. nov. 30. = MNL SZSZBML VIII. 750. VMMK. Nyíregyháza. 59. doboz. 2569/83.

⁵⁷ MNL SZSZBML VIII. 750. VMMK. Nyíregyháza. I. 6. 1986–1999. 10. doboz. „Emlékeztető vezetői ülésekről 1988” dosszié. Emlékeztető. Váci Mihály Művelődési Központ hivatalos helyiségében 1985. március 22-én, vezetői értekezleten, 2. p.

⁵⁸ RATKÓ JÓZSEF: [Évtizedes gondunk...] A *Hangsúly* bevezetője In: RATKÓ, 2014, 267–268.

(*Találkoztam a földdel, Meddig, Nélküled, Hej lányok, József Attilának, Lélek kattogások*) és egy vele készített interjú. Végül a szintén nyíregyházi Mester Attila beszélt *A fal* című drámájáról, melyből megszólaltattak egy részletet. A további műsorokban ezen alkotók mellett számos Szabolcs-Szatmárban, a Hajdúságban, a tágabb régióban élő vagy szabolcsi kötődésű költő-író műve hangzott el, így (a teljesség igénye nélkül): Magyar József, Speidl Zoltán, Dusa Lajos, Bartha Gábor, Ószabó István, Aczél Géza, Bory Zsolt, Mogyorósi Erika, Jánosi Zoltán, Szöllősi Zoltán, Kulcsár Attila, Kolin Péter, Zajác D. Zoltán, Kurucz Gyula, Sipos József, Szigeti György, Badak Gyula, Szakál Sándor, Tóth Erzsébet, Gábor Zoltán, Niklai Ádám alkotásai.

A folyóiratban már közismert vagy épp induló alkotók – Ágh István, Bari Károly, Choli Daróczi József, G. Nagy Ilián, Bella István, Buda Ferenc, Csengey Dénes, Csoóri Sándor, Dienes Eszter, Illuh István, Ménes Attila, Nagy Gáspár, Serfőző Simon, Tímár György, Tóth Krisztina, Utassy József, Zalán Tibor, Osztóján Béla, Nemes Nagy Ágnes, Garai Gábor – szépirodalmi műveit is hallhatták az érdeklődők. Bemutatta Fekete Gyula és Kunszabó Ferenc aktuális szociográfiai munkáit, interjú készült velük, mint ahogyan Makovecz Imrével, az organikus építészet apostolával. Ratkó József baráti hívó szavára a magyar irodalom élvonalából sokan – pl. Buda Ferenc, Szöllősi Zoltán, Magyar Lajos, Fekete Gyula, Szécsi Margit, Nagy Gáspár – személyesen is közreműködtek egy-egy nyilvános felvételen.

A „hangos periodika” Ratkó több új és régi művét bemutatta, továbbá számos prózai írásra ösztönözte az 1970-es évek közepe óta egyre kevesebbet publikáló költőt. Itt hangzott el néhány részlet hangjáték formájában – mintegy előkészületeként a leendő színházi bemutatónak – a *Segítsd a királyt!* című drámájából, az *Antigoné*-fordításából és a befejezetlen *Rákóczi földjén* című prózája.

A kortárs drámairodalomból Ratkó József említett műve mellett a közönség megismerhette Kolin Péter *Csillagbullás* című drámáját, Ménes Attila *A harcosok nem énekelnek* című egyfelvonásosát, Csengey Dénes *A Tejút lovasa* című munkáját.

A *Hangsúly* szerkesztősége gyakran megszólaltatta a kisebbségi sorsban élő magyar alkotók műveit. Ez bátor politikai tett, figyelemfelkeltés, híradás volt, kiállítás az egyre nyomasztóbb helyzetbe kerülő kisebbségi magyarságért. Kárpátaljáról Balogh Balázs, Balla D. Károly, Erdélyi Gábor, Fodor Géza, Tóth István, Vári Fábrián László, Zseliczki József, Romániából Balla Zsófia, Farkas Árpád, Kányádi Sándor, Magyar Lajos, Cseh-szlovákiából Dénes György, Gál Sándor, Grendel Lajos, Soóky László, Zs. Nagy Lajos művei hangzottak el, a jugoszláviai magyar kisebbséget Gulyás József képviselte.

Ratkókék a kortárs nyugati magyar irodalomból is villantottak fel képeket. Azoktól az alkotóktól közöltek verseket, akik akkor még a szélesebb irodalmi közvélemény előtt kevésbé vagy egyáltalán nem voltak ismertek. Többek közt András Sándor, Baránszky László, Csokits János, Határ Győző, Horváth Elemér, Kannás Alajos, Kibédi Varga Áron, Tűz Tamás említhető. Bemutatták a *Párizsi Magyar Műhely* folyóiratot is.

Az egyes „lapszámok” szöveges részeit zenés produkciókkal tették színesebbé. Rendszeresen hangzottak el megzenésített versek. A legtöbbet a közismert „daltulajdonos”, Dinnyés József adta elő, aki a magyar irodalom számos kiváló költeményéhez „illesztett dallamot”. Rajta kívül Szabó Viola és G. Nagy Ilián szólaltatott meg

énekelt verseket. A *Hangsúly* színpadán fellépett Ördög Mária népdalénekes, az Új Délibáb együttes, a Kalyi Jag, kórusukkal Fehér Ottó és Szabó Dénes karnagyok, ök zeneti elemzéseket is tartottak.

A periodika rendszeresen közölt könyv- és színikritikát, vitát rendezett irodalomesztétikai és irodalompolitikai, sőt közéleti kérdésekről, az 1945 előtti irodalmi cenzúráról. Elemzett képzőművészeti kiállításokat, foglalkozott építészettel, közre adta Kósa Ferenc filmrendező önéletrajzi visszaemlékezését, megemlékezett Nagy Lászlóról és Váci Mihályról.⁵⁹ Az Antall István által összeállított repertórium névmutatója szerint több

Nagy András László, Ratkó József, Antall István

mint 200-an szerepeltek személyesen vagy műveikkel a *Hangsúly* számaiban.

A repertórium, az újságokban közölt műsortervek és a nyilvános előadásokról szóló beszámolók szerint az élő adásban elhangzott művek és beszélgetések közül nem minden került be a végleges műsorba. Ennek feltehetően voltak terjedelmi és szerkesztési okai, de

sokszor működött a kényszerű öncenzúra is. Ratkó Józsefnek több olyan szövege maradt kéziratban, amelyből a rádióadásban Antall István már kivágott egy-két négyes mondatot vagy gondolatot, nehogy retorzió érje a folyóiratot.⁶⁰ Antall említi azt az esetet, amikor Fodor Géza kárpátaljai költő *Varióla* című versét, amelyben értelmezésük szerint a szerző a fekete himlőhöz hasonlította a Szovjetuniót, Samu András kérésére – Ratkó egyetértésével – nem közölték a rádióműsorban.

Külön adássorozatban, mintegy a *Hangsúly* „mellékleteként” hangzott el 1985. május 14. és 1986. december 14. között „felszabadulásunk” negyvenedik évfordulójának tiszteletére Ratkó *Negyven év, negyven vers* című sorozata.⁶¹ Ebben a második világháborút követő négy évtized „magyar örömeit, gondjait”, „reményeit” és „hullásait”⁶² mutatta be kedves költeményei segítségével. Illyés Gyula, Benjámin László, Vas István, Zelk Zoltán, Weöres Sándor, Juhász Ferenc, Nagy László, Csanádi Imre és Füst Mílán mellett hosszán sorolhatnánk 1945 utáni líránk színes világából azokat a költőket,

⁵⁹ Váci-emlékszám készül. „Hangsúly” tizedszer. Kelet-Magyarország, 41. évf., 1984. aug. 26., 200. sz., 2.; (SPEIDL) [ZOLTÁN]: Váci Mihály emlékezete. Élet és Irodalom, 28. évf., 1984. dec. 21., 51–52. sz., 2.

⁶⁰ A *Negyven év, negyven vers* című sorozatban Illyés Gyula *Koszorújához* írott bevezetőből az alábbi mondatok nem kerültek be a rádióadásba: „Vegyék tudomásul végre, barátai az erénynek, hogy a költészet nem a politika szolgálya... [...] Ha erőszakos politikai akarat miatt egy nyelv kiszorít egy másikat a bölcsődéből, óvodából, iskolából, akkor ama másik verssé lesz és várakozik! Elnyomók, vigyázzatok! Mert mi lesz, ha a kiszorított nemzet majd verssé beszél anyanyelvét, mert versből tanulja anyanyelvét!? A vers – megvesztegethetetlen, s nevelhetetlen ekképpen – deviáns!” Lásd RATKÓ, 2014, 224–225. A kivágott hangszalagok sajnos nem őrződtek meg.

⁶¹ RATKÓ JÓZSEF: *Negyven év, negyven vers* In: RATKÓ, 2014, 201–225.

⁶² I. m., 201.

akikkel Ratkó megidézette közelmúltunkat. Néhány soros kisesszével vezette be az egyes alkalmakra kiválasztott verset.

A *Hangsúly* négy alkalommal Nyíregyházán kívül is műsort adott. Az Árkádia Kör vendégeként 1985. március 22-én Debrecenben a Kossuth Lajos Tudományegyetem klubjában lépett fel.⁶³ 1985. október 21-én sikeresen mutatkozott be Budapesten a Fiala Művészek Klubjában a Szabolcs-Szatmár Megyei Fiala Művészek Hete programsorozat keretében.⁶⁴ Erről a Petőfi Rádió népszerű *Ötödik sebesség* című műsora élő adásban számolt be. A nyíregyházi és a szolnoki körzeti rádió együttműködésének keretében 1986. április 13-án Szolnokon, a Technika Házában Szabolcs-Szatmárhoz és Szolnok megyéhez kötődő alkotók műveiből tartottak nyilvános rádiófelvételt, a Szolnok Megyei Tanács művelődési osztálya nyújtott anyagi támogatásával. Az előadás „szokatlan hangneme” miatt a helyi vezetés elállt korábbi, a *Hangsúly*hoz hasonló műsor indításának szándékától,⁶⁵ de a felvételekből több műsorban közöltek részleteket a Tisza-parti város rádiójában és Nyíregyházán.⁶⁶ 1986. május 23-án a *Hangsúly* részt vett Nagykállóban Ratkó József ötvenedik születésnapjának megünneplésében. Az esten rádiófelvételek készültek, az *Ötödik sebesség* itt is élő kapcsolatban jelentkezett be a Petőfi adóra. A folyóirat május 26-án újra Nagykállóban volt közönségtalálkozón, május 28-án Ratkó nyíregyházi köszöntésén működött közre.

A nyíregyházi megyei könyvtár a műsorok anyagát folyamatosan kazettákra másolta.⁶⁷ Ratkóék a kazetták anyagából a könyvtár segítségével repertóriumot és antológiát szándékoztak kiadni⁶⁸ egy reménybeli, kézbe vehető folyóirat első lépéseként.⁶⁹ Ezt tervüket nem sikerült megvalósítani, Ratkóéknak feltehetően nem volt energiájuk a szerkesztésre, az anyag sajtó alá rendezésére.

⁶³ A *Hangsúly* Debrecenben. Hajdú-Bihari Napló, 42. évf., 1985. márc. 22., 68. sz., 8.

⁶⁴ Ü. L.: Szabolcs-szatmári fiatal művészek hete. Magyar Nemzet, 48. évf., 1985. okt. 24., 250. sz., 5.

⁶⁵ A Technika Házában Nyilvános rádiófelvétel Szabolcs-Szatmár és Szolnok megye íróinak, költőinek műveiből. Szolnok Megyei Néplap, 37. évf., 1986. ápr. 8., 82. sz., 5.; Irodalom a rádióban. Holnap este nyilvános felvétel a Technika Házában. Szolnok Megyei Néplap, 37. évf., 1986. ápr. 12., 86. sz., 7.; *Hangsúly*, a harmincadik után. Rádiófelvétel, szolnoki, budapesti jelentkezések. Kelet-Magyarország, 43. évf., 1986. márc. 21., 68. sz., 2.

⁶⁶ ANTALL ISTVÁN (összeáll., bev.): *Hangsúly*. Hangos irodalmi, művészeti folyóirat. 1983. november 14. – 1987. április 26. Repertórium. [Nyíregyháza – Budapest], [1988], Kézirat. [ANTALL, 1988 (1)]

⁶⁷ MNL SZSZBML VIII. 750. VMMK. Nyíregyháza. 59. doboz. 228/1986.

⁶⁸ PÁLL, 1984 (1); Antall István levele Vida Jánoshoz. Nyíregyháza. Érkezettve: 1986. nov. 15. = MNL SZSZBML VIII. 750. VMMK. Nyíregyháza. 59. doboz. 2467/1986.; MNL SZSZBML VIII. 701. Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. 61. doboz. „Középtávú kiadványtervek 1980–1990” dosszié; Ratkó József szerkesztésében *Hangsúly antológia* jelenik meg 10 ívnyi terjedelmű, tervezett ára 20 Ft. Lásd Előrejelzés a nem hivatásos helyi könyvkiadók 1988. évi kiadványairól. Könyvtári Híradó, 14. évf., 1987, 2–3. sz., 85.

⁶⁹ Ól- és ölemez hazában. Ratkó József gondolatai visszhangzanak Bankó Andrásban [1984] = Ratkó-hagyaték.

A *Hangsúly* fogadtatása, korabeli értékelései

Néhány adás után a *Hangsúly* regionális szinten egyre nagyobb ismertségre tett szert, felpesztítette a helyi irodalmi életet, s kialakult egy stabil, kb. 60–100 főre tehető törzsközönsége, amely a jó hangulatú – néha a színészek szövegolvasási hibái miatt többször megismételt, ezért kétségtelenül olykor vontatott – nyilvános felvételekre rendszeresen eljárt. A célközönségnek tekintett Bessenyei György Tanárképző Főiskola diákjai és tanárai nem érdeklődtek különösebben a folyóirat iránt,⁷⁰ viszont a gimnazisták köréből jó néhány lelkes néző akadt,⁷¹ voltak, akik irodalmi fakultációs óra keretében vettek részt az előadásokon.⁷² A nyíregyházi rádió sugárzási körzete átnyúlt az országhatárokon, így a műsorokat a felvidéki, a kárpátaljai és az erdélyi magyarság határhoz közeli lakói is foghatták. A korabeli felmérések szerint egy-egy adást több százezer ember hallgatott meg. A szerkesztők számára a folyóirat léte és működtetése egyre fontosabbá vált. Lelkes munkájukkal bebizonyították, hogy életképes lenne nyomtatott irodalmi folyóirat Szabolcs-Szatmár megyében.

Nem hallgatható el, hogy a *Hangsúly* feszültséget is indukált: akik nem kerültek be a publikálók közé megsértődtek, továbbá Ratkóék olykor erősen kritikus véleményeket fogalmaztak meg, a nyilvános előadásokon a politikára is tettek ellenzékinék tűnő megjegyzéseket. A VM MVMK 1985. január 18-án kelt vezetői *Emlékeztetőjében* Vida János a „*Hangsúly* – esetenként *agresszív* voltáról szolt”, valamint arról, hogy a megyén kívüli alkotók olykor nagyobb teret kapnak a műsorban.⁷³ Antall István szerint a *Pedagógiai Műhely* és a *Szabolcs-Szatmári Szemle* szerkesztősége úgy érezte, hogy a működésük ellenük irányul⁷⁴ – bár ez nem volt a szándékuk.

A *Hangsúly* jelentőségét mutatta, hogy hamarosan foglalkozni kezdtek vele a helyi és az országos sajtó hasábjain. Közvetlenül az első nyilvános felvétel után, 1983. november 19-én jelent meg Páll Géza tűnődése *Kevés-e, vagy sok az író, a költő a megyénkben?* címmel a *Kelet-Magyarországban*. Név szerint nem utalt Ratkóékra, de egyértelműen rájuk gondolt, amikor kifejtette: „azzal a véleménnyel sem értünk egyet, amit néhányan hangoztatnak, hogy önálló megyei irodalmi folyóiraatra lenne szükség.”⁷⁵ Szerinte csak akkor lenne indokolt a lapalapítás, ha gomba módra szaporodnának a kirobbanó irodalmi tehetségek, erről viszont szó sincs. Az újságíró úgy véli, a valódi tehetség mindig megtalálja az érvényesülés útját.⁷⁶

⁷⁰ LÁNYI BOTOND: *Hangsúly*. Gondolatok az irodalmi rádiós folyóiratról. *Pedagógiai Műhely*, 12. évf., 1986, 1. sz., 123. [LÁNYI, 1986 (1)]

⁷¹ BALLA: Bemutatkozik Jánosi Zoltán. *Tanítani*, 1985. nov., 15.

⁷² HUBAY ÁGNES–NYIZSNYIK JUDIT: *Hangsúly*. Diák Tükör : A [nyíregyházi] Kölcsey Ferenc Gimnázium és Szakközépiskola KISZ Szervezetének lapja, 14. évf., 1984. márc., 1. sz., [6]; BATÁRI EDINA: *Hangsúly*. Zrínyi-Ász : A [nyíregyházi] Zrínyi Iлона Gimnázium diáklapja, 1. évf., 1984, 1. sz., 4.

⁷³ MNL SZSZBML VIII. 750. VMMK. Nyíregyháza. I. 6. 1982–1985. 9. doboz. „Vezetői értekezletek emlékeztetői 1985” dosszié. *Emlékeztető*. 1985. január 18., 7. p. Kiemelés – B. L.

⁷⁴ BABOSI LÁSZLÓ: A moralitás esztétikuma. Beszélgetés a hatvanéves Antall Istvánnal Ratkó Józsefről és a *Hangsúly* című hangos folyóiratról. *Magyar Napló*, 25. évf., 2013. júl., [7.] sz., 36. [BABOSI, 2013 (2)]

⁷⁵ PÁLL GÉZA: *Kevés-e, vagy sok az író, a költő a megyénkben?* *Kelet-Magyarország*, 40. évf., 1983. nov. 19., 273. sz., 9.

⁷⁶ Uo.

Baraksó Erzsébet, miután elismerő beszámolót írt a *Kelet-Magyarország*ba a 3-4. szám nyilvános felvételének „varázslatos” koncertjéről,⁷⁷ az 1984. február 3-i *Kinek szól a Hangsúly?* című cikkében – bár tudja, „sommás véleményt” még nem lehet mondani –, bírálta a harmadik számot és a szerkesztőket. Az elvont, unalmas polémiák helyett hallgathatóbb műsort kellene szerkeszteni. A „külföldön” – értsd: a trianoni határokon túl – élő magyar alkotókat arányosabban kellene szerepeltetni, tárgyilagosabban bemutatni, nemcsak egy-két kiragadott mű által. Megismételte a dilemmát: Van-e létjogosultsága a szűkebb hazában egy ilyen folyóiratnak, kik azok, akikre fel lehet építeni a kezdeményezést? Ratkó munkásságát külön műsorban kellene bemutatni, jó volna beszélni az önálló kötetes Szigeti Györgyről, az innen elszármazott alkotóknak lehetőséget adni a megszólalásra, a versek mellett novellákat, kisprózákat is szeretne hallani az adásokban. Ezzel együtt elismerte, nagy lehetőség van a szerkesztők kezében.⁷⁸ Tóth László *Gondolatok a művészetkritikáról* című március 24-én megjelent cikke szerint a *Hangsúly* „januári nyilvános felvételén a »Tiszta szívvel« füzetek három kötetéről szóló interjú szokatlansága miatt beszédtema volt kulturális berkekben”.⁷⁹ Tóth pozitívan értékeli a *Hangsúly* műkritikusi tevékenységet.

1984 nyarán a *Pedagógiai Műhely*ben Antall István, Görömbei András, Nagy András László és Ratkó József *Kinek szól a Hangsúly?* címmel közösen jegyzett írást adott közre, felelve a még mindig tartó vitára.⁸⁰ Ebben újra részletesen kifejtették, miért vállalkoztak a folyóirat elindítására, beszámoltak a működésről, a finanszírozásról, az addigi hat számról. A címben feltett kérdésre így hangozott a válasz: „Egy hiányzó folyóirat feltételezett olvasóinak.”⁸¹ „[...] Szabolcs-Szatmárnak az országról, és az országnak Szabolcs-Szatmárról.”⁸² A *Pedagógiai Műhely* 1984/1-es és 2-es számaiban a *Hangsúly*ban elhangzott művekből közölt válogatást.⁸³ Ratkó egyik interjújában arról beszélt, hogy „kényelmetlenül” érzik magukat, „mert mintha valamiféle közöny venné körül ezt a folyóiratot. [...] az irodalom helyi terjesztői, »gondnokai« sem a költészet napjára, sem az ünnepi könyvhétre nem hívták meg ennek a folyóiratnak a szerkesztőit. Tehát nem számoltak velünk, pedig igen fontosnak tartjuk, hogy munkánk révén tisztázódjanak végre az értékek. Jó lenne azt a kicsi pénzt, amellyel a megyei szervek a helyi szerzők műveinek kiadását támogatják,⁸⁴ a valóban esztétikai értéket képviselő művek, a fiatal szerzők munkáinak kiadására fordítani. Ne alacsony színvonalú könyveket jelentessünk meg, amelyekben jó és kirívóan rossz együtt jelentkezik, hanem értékes munkákat, ame-

⁷⁷ BARAKSÓ ERZSÉBET: Hangversenykórus farmerban. Kommentár egy különös koncerthez. *Kelet-Magyarország*, 41. évf., 1984. jan. 15., 12. sz., 2.

⁷⁸ BARAKSÓ ERZSÉBET: *Kinek szól a Hangsúly?* *Kelet-Magyarország*, 41. évf., 1984. febr. 3., 28. sz., 2.

⁷⁹ TÓTH LÁSZLÓ: *Gondolatok a művészetkritikáról*. *Kelet-Magyarország*, 41. évf., 1984. márc. 24., 71. sz., 7.; Az interjúban a fiatal debreceni kritikus, Mészáros Sándor vitatkozott Katona Bélával, a könyvek szerkesztőjével. Mészáros nem tartotta méltónak a három költő munkásságát arra, hogy verseik önálló könyvben jelenjenek meg. A vita meghallgatható: <http://www.mzsk.hu:8008/hangsuly/sound/hangsuly%2004%20meszaros%20sador%20katona%20bela.ogg> [letöltés: 2017. aug. 10.]

⁸⁰ ANTALL ISTVÁN – GÖRÖMBEI ANDRÁS – NAGY ANDRÁS LÁSZLÓ – RATKÓ JÓZSEF: *Kinek szól a Hangsúly?* In: RATKÓ, 2014, 269–271.

⁸¹ I. m., 270.

⁸² I. m., 271.

⁸³ *Hangsúly*. *Pedagógiai Műhely*, 10. évf., 1984, 2. sz., 77–85.

⁸⁴ Itt a Katona Béla által gondozott *Tiszta szívvel* füzetekre gondolt.

lyekkel nem vallhatunk szégyent az ország színe előtt sem.”⁸⁵ A *Hangsúlyt* ezek után sem hívták meg egyik Szabolcs-Szatmárban működő könyvtárba sem, bár az is igaz, hogy ekkoriban nem volt szokás a megyében folyóiratokat meghívni ilyen ünnepekre. 1984 őszén Tóth László a *Jegyzetek kulturális életünk néhány eredményéről* című írásában szolt a *Hangsúly*ról is. „A rádiós folyóirat rövid idő alatt komoly szellemi produktumot nyújtott.”⁸⁶ Az adásokban jól összekapcsolódik az országos és a helyi irodalom bemutatása. Sajtóvisszhangjuk kedvező. A központi rádió érdeklődik műsoraik iránt.

1985 elején Kiss Gábor főiskolai tanár, az MSZMP nyíregyházi Oktatási Igazgatóságának igazgatója, *A Hangsúly hangsúlyai. A nyíregyházi stúdió irodalmi-művészeti lapja egy évről*⁸⁷ címmel hosszabb elemzést közölt a folyóiratról. Kifejtette, hogy a *Hangsúly* jó ügy, jó kezdeményezés, valódi értékeket közvetít. „Írástudót írásra ösztönöz, színészt felléptet, felvételeinek közönséget toboroz, a rádióhallgatóságot irodalom köré szervezi, ízlést, közvéleményt formál [...] új típusú munkakapcsolatban működtet egy humánértelmiségi csoportot”⁸⁸ – jegyezte meg. Helyeselte, hogy a szerkesztők nem megye- és országhatárokon gondolkodnak, viszont mértéktartásra, következetességre és arányosságra intette őket a határon túli irodalom bemutatásában. Feltétlenül több orosz, ukrán, szlovák, román művet kellene közölni a magyarok mellett. Egyenletesnek tartotta a közölt művek színvonalát, a megyei és a megyehatáron túli alkotók arányát, kiemelte Ratkó drámájának nagyszerűségét, valamint Kányádi Sándor elhangzott műveit. „Gyermekbetegségnek” nevezte a folyóiratot működtetők „túltengő fontossághitét”, küldetéstudatát, messianisztikus irodalomszemléletét. Erőteljesen polemizált a Ratkó által megfogalmazott és a műsorok által közvetített művészetszemlélettel. A költőnek az első számban elmondott beköszöntőjével is vitakozott. Szerinte a megyéből nem az irodalmi-művészeti műhely hiánya miatt mentek el a tehetséges tollforgatók, művészek, hanem az országrész társadalmi-gazdasági elmaradottsága, az értelmiség, a műértő közönség szűk rétege miatt. Úgy látja, a *Hangsúly* műfaji nehézséggel küzd, mert egyszerre akar megfelelni az irodalmi lap, a nyilvános előadás és a rádióadás követelményének. Kiss az utóbbit tartotta a legfontosabbnak, ezért a számoknak rádiószerűbbnek kellene lenniük. A szerző kritizálta a *Hangsúly*ban elhangzó riporteri teljesítményeket, mert túl sok csodálatot és tiszteletet kapott némely riportalany, ezért nem kérdeztek vissza, nem polemizáltak a vitatható megállapításokkal. Befejezésül megállapította: a „*Hangsúly* hangsúlyai néha pontatlanok, talán tévesek is, ám szavának súlya – van.”⁸⁹ A kritika ellenére – Antall István visszaemlékezése szerint – Kiss Gábor mindig támogatta a folyóiratot.⁹⁰

Az említett írásokból kiderül, hogy Nyíregyházán nem mindenki fogadta kitörő lelkesedéssel a *Hangsúlyt*. Budapesten viszont egyértelműen érdekesnek és értékesnek

⁸⁵ PÁLL, 1984 (1).

⁸⁶ TÓTH LÁSZLÓ: Jegyzetek kulturális életünk néhány eredményéről. Pedagógia Műhely, 10. évf., 1984, 3. sz., 55.

⁸⁷ KISS GÁBOR: A Hangsúly hangsúlyai. A nyíregyházi stúdió irodalmi-művészeti lapja egy évről. Kelet-Magyarország, 42. évf., 1985. jan. 5., 3. sz., 7.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ BABOSI, 2013 (2), 41.

tartották Ratkóék munkáját. Az *Élet és Irodalom Új stúdió* című híradása olvastán a kor legnézettebb televíziós kulturális műsorának, a *Stúdió '84*-nek a munkatársa, Szegvári Katalin Nagyállóban készített interjút a költővel, ami 1984. február 21-én este került adásba.⁹¹ A Szabolcs-Szatmár Megyei Pártbizottság 1984 második felében „ellenzéki” vonásokat fedezett fel a *Hangsúly* műsoraiban, ezt jelezték a Magyar Rádió budapesti vezetőségének. Az évi szokásos vidéki kiszállás során Pásztor László, a Magyar Rádió Körzeti és Nemzeti Adások Főszerkesztőségének vezetője hangsúlyon elvitte magával az összes addigi szám másolatát, és egy szakmai bizottsággal – rádiós szakszóval – „lehallgattatta” az anyagot. A bizottság kifejezetten pozitív véleményt mondott a *Hangsúly*ról, és támogatta a további folytatást, ami abban is megnyilvánult, hogy a folyóirat többször szerepelt a központi adón. Ez rendkívül fontos volt, mert védelmet nyújtott a szerkesztőknek. Szerencsére a körzeti stúdiók közvetlenül a központi rádióhoz tartoztak, így a megye csak véleményezhette a munkájukat. Ez egyfajta szabadságot jelentett a körzeti rádióknak a pártbizottságok által felügyelt megyei napilapokhoz képest.⁹²

A *Hangsúly* 1984. december 29-én a Kossuth Rádió *Irodalmi figyelő* című félórás műsorában mutatkozhatott be. Az adást Ratkónak az első számban elhangzott be-
köszöntőjével kezdték, majd válogatást adtak az addigi műsorokból.⁹³ Antall István 1985. március 15-én, a Magyar Sajtó Napján a vidéki rádiósok közül elsőként kapott Magyar Rádió Nívódíjat, a *Hangsúlyt* is elismerve.⁹⁴ Ezek a sikerek megerősítették a szerkesztőket abban, hogy – ha a megyében akadnak is ellendrukkereik és munkájuk értelmében kétkedők – érdemes tovább dolgozni.

1985. november 24-én a *Hangsúly* 26. adásában vitát rendeztek az „illékony” folyóiratról. Varga Lajos Márton, a Magyar Rádió irodalmi szerkesztője ellentmondva a *Hangsúly* célkitűzésének kifejtette, hogy a 20. századi magyar irodalomtörténet tanúsága szerint a tehetségek szülőföldjükről mindig máshova mentek el magukat megmutatni. A pályakezdő szerzők sok fórumon mutatkozhatnak be, publikálhatnak. Szerinte jó lenne, ha kulturális híreket, beszélgetéses folyóiratszemeleket adnának, és lehetne a hónap könyvét ismertetni. Tóth László a *Pedagógiai Műhely* főszerkesztője, a megyei pártbizottság munkatársa, helyesnek tartotta a folyóirat szerkesztőinek céljait és eddigi tevékenységét. Felhívta a figyelmet a kéziratok megőrzésének szükségességére a *Hangsúly* antológia miatt. Kiss Gábor a *Hangsúlyt* vállalkozásnak minősítette, amit nem a politika, hanem néhány ember kezdeményezett, fórumot, közönséget szervezett magának. Szükségesnek vélte, hogy a folyóiratot folyamatos kritikai közeg vegye körül. Ajánlotta a megye gondjait bemutató színvonalas publicisztika közlését, és megjegyezte: a *Hangsúly* igazolta eddigi létét. Csorba Sándor irodalomtörténész, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola oktatója

⁹¹ SZEGVÁRI KATALIN: Ratkó József hangsúlyai In: *Stúdió '81–'84*. Interjúk, vitairatok, portrék. Válogatás a Magyar Televízió kulturális hetilapjának műsoraiból. Szerk. PÁRKÁNY László. Budapest, 1986. RTV – Minerva, 177–[180.]; R. G. [RESZLER Gábor]: Látogatóban a költőnél. Kelet-Magyarország, 41. évf., 1984. febr. 23., 45. sz., 2.

⁹² Uo.

⁹³ Hangsúly. Bemutatjuk a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójának irodalmi, művészeti folyóiratát. Szerk., mvez. VARGA Lajos Márton, rend. GALAMB Sándor. 1984. dec. 29., Kossuth Rádió, 14:20–14:50.

⁹⁴ BABOSI, 2013 (2), 43.

szerint a szerkesztőknek el kellene döntenükhöz, hogy a *Hangsúly* réteg- vagy nagyközönségnek szóló, tehetségkereső vagy elemző, irodalmi ismeretterjesztő műsor vagy a megyei írók fóruma. Kovács Tibor, a megyei tanács művelődési osztályának vezetője rámutatott arra, hogy a *Hangsúly* olyan új időszakban jött létre, amelyben megteremtődtek az intézményi és a személyi feltételek a régen óhajtott irodalmi folyóirat megvalósítására.⁹⁵

1986. január 1-én délután a Kossuth Rádió már egyórás műsorra adott lehetőséget a *Hangsúly* szerkesztőinek,⁹⁶ amit Antall István harangozott be a Rádió- és Televízióújságban.⁹⁷ Az adás után Kiss Gábor újra tollat ragadott. Maga a tény, hogy a *Hangsúly* az új év első napján ilyen országos nyilvánosságot kapott, a nyíregyházi stúdió munkájának szakmai elismerését jelenti – írta. Kritikus, de elkötelezett szurkolóként nagy örömmel állapította meg – és ezt kurzívval emelte ki –, a „*hangos folyóirat figyelemre és pártfogásra érdemes*”.⁹⁸ A cikkíró jónak tartotta az „életünk sorskérdéseit” „ünnepélyes komolysággal” taglaló műveket, a műsor szerkesztését, melyben rendezőelvként „*morális szigor*” fedezett fel. Az adásban Ratkó – Nagy László *Hegyi beszéd* című versét idézve: „jobban tudjuk a jövőt a múltnál” – valóságismeretre intett. A *Hangsúly* bizonyította, hogy „a humanista erkölcsiség szempontjából képes közelíteni az emberiség és a haza gondjaihoz”, de „rokonszenves irodalmi profilját gazdagítsa azzal, hogy irodalmi-társadalmi lappá formálja magát. Mert az emberiség szempontjából jelentős kérdések mindegyike a társadalmi küzdőtéren, hétköznapi emberek személyes tetteivel válaszolható meg végső soron”⁹⁹ – vélekedett Kiss.

Horpácsi Sándor a borsod megyei napilapban, az *Észak-Magyarország*ban számolt be az adásról. Miután hosszabban ismertette a *Hangsúly* létrejöttének körülményeit, működését, megállapította: a folyóirat két év alatt „kiállta az idő próbáját, megizmosodott, megtalálta a profilját. Megérdemli, de igényli is az országos figyelmet – az adáskörzeten túl is”¹⁰⁰ – írta, majd részletesen taglalta a hallott adást. A hallgatók „igen értékes, nivós irodalmi műsort” hallhattak – összegezte véleményét.¹⁰¹

1986. március 1-én Lányi Botond, a *Kelet-Magyarország* újságírója, a napilap *Látogatóban* című rovatában a *Hangsúly*ról adott közre írást, amelyben röviden Ratkó is nyilatkozott.¹⁰² „Lelkesedés, mondhatni kislélek hit, olykor megszállott csakazértis feszül immár harmadik éve a *Hangsúly* rádiós folyóirat létrehozóiban, alkotóiban. És ezzel lassan-lassan sikerül kinevelni egy olyan értő és a műveket szívesen fogadó réteget,

⁹⁵ VARGA Lajos Márton – CSORBA Sándor – KISS Gábor – KOVÁCS Tibor – TÓTH László: Vita a Hangsúlyról. *Hangsúly*, 3. évf., 1985. nov. 24., 26. sz.
<http://www.mzsk.hu:8008/hangsuly/sound/hangsuly%2026%20vita%20a%20hangsulyrol.ogg> [letöltés: 2017. aug. 10.]

⁹⁶ *Hangsúly*. A nyíregyházi stúdió hangos folyóirata. Szerk. ANTALL [I.] István, NAGY András László, RATKÓ József. Elhangzottak Aczél Géza, Ratkó József, Kányádi Sándor, Magyarai Lajos, Gál Sándor, Szöllősi Zoltán, Magyar József, Teski Tibor, Mester Attila és Kulcsár Attila versei. Interjú készült Vajda Máriaival, Kósa Ferencsel. 1986. jan. 1., Kossuth Rádió, 16:05–17:00

⁹⁷ ANTALL István: Őszvér-pegazus. *Hangsúly*. Rádió- és Televízióújság, 30. évf., 1985. dec. 30. – 1986. jan. 5., 52. sz., 7.

⁹⁸ KISS GÁBOR: A Hangsúly a Kossuthon. *Kelet-Magyarország*, 43. évf., 1986. jan. 4., 3. sz., 2.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ HORPÁCSI [Sándor]: *Hangsúly*. *Észak-Magyarország*, 42. évf., 1986. jan. 6., 4. sz., 4.

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² LÁNYI BOTOND: *Látogatóban a Hangsúlynál*. *Kelet-Magyarország*, 43. évf., 1986. márc. 1., 51. sz., 7.

amelynek kisugárzó hatása előbb-utóbb érezhető a megye szellemi közérzetében” – kezdte a cikket Lányi, majd ismertette a *Hangsúly* ars poeticáját, munkamódszerét, működését. Szimpatikusnak nevezte a vállalkozást, amely nem riadt vissza attól sem, hogy magát egyedülinek kiáltsa ki, és kiemelte a folyóirat nyitottságát, hogy bátran felvállaltak társadalmi kérdéseket. Lányi utalt a már Kiss Gábor által is kritizált irodalmi váteszi szemlélet kizárólagosságára, amely csak a magáéban látja az egyedüli helyes utat. Ezért „érthető az a meghatározatlan félsz is az adásoktól, a kimondatlan aggódás az esetleges szerkesztői bakikért.” Ezen Lányi természetesen azt értette, hogy a hatalom fél, aggódik, hogy éppen milyen kényes politikai-társadalmi kérdést fognak majd taglalni Ratkóék, mire történik majd nyílt vagy burkolt utalás az adásokban (lásd pl. az irodalmi cenzúráról szóló beszélgetést¹⁰³). A szerző megjegyezte, hogy a szerkesztők nem anyagi érdekből dolgoznak, hanem a presztízs megvédése miatt is, hiszen már a 29. adásuk közeleg. Mindezek után felsorolta a folyóirattal kapcsolatos szokásos szkeptikus véleményeket. A *Hangsúly* kétségtelen eredményei ellenére sem bízott abban, hogy lenne elég olvasója a nyomtatott folyóiratnak. Erre azonban a közeli jövőben nem kapható válasz, mert anyagiak híján marad a rádiós formájú megjelenés. Abban látta Ratkóék érdemeit, hogy olyan új szellemi műhely jött létre, „amely képes volt maga köré gyűjteni ígéretes kezdőket, eredményeket felmutató elismerteket, lelkes előadóművészeket.”¹⁰⁴

Lányi hamarosan a *Pedagógiai Műhely*ben részletesebben és élesebben fogalmazta meg gondolatait a *Hangsúly*ról, mint a *Kelet-Magyarország*ban. Ebben a szokásos folyóirat-történet leírása után megállapította, hogy próbálkozásnál, úttörő kezdeményezésnél mindenképpen több a *Hangsúly*, de felemássá teszi rádiós jellege és az írott szót igénylő vállalt küldetése. Kialakították sajátos profiljukat, tisztességes koncepciójukat, ami „ma sem mentes elméleti tisztázatlanságoktól.”¹⁰⁵ Ezek után megfogalmazta a megyei vezetés már többször kifejtett kritikáját: a „bennünket körülvevő irodalom dicséretes bemutatása sokszor egyfajta cirkuszi mutatványnak bizonyul, kötéltáncnak a nacionalizmus és a határon túli magyarságtudat között.”¹⁰⁶ Ráadásul a *Hangsúly* úgy lép fel, mintha egyedül csak ők lennének képesek a jót, a jövő irodalmi értékeit felmutatni. Ettől függetlenül elismerte a folyóirat értékeit, „legnagyobbak” Ratkó *Negyven év, negyven vers* sorozatát tartotta, az általános verstermést viszont egyenetlennek, mert a szerkesztők minden számban új „titánokat” akarnak „göröcsösen” felfedezni. A próza a rádiós jelleg miatt nem kapott nagy szerepet, a kritikai rovat a rendszeressége ellenére esetleges. A folyóirat a régió – beleértve a határon túli területeket is – magyar és más nyelvű irodalmának bemutatását jó színvonalon végzi. A szerző kitért az ellenzéki szerepre. A *Hangsúly* „jó értelemben vett »fenegyerek« módjára nem riad vissza a vitától, bár megesk, hogy a szókimondást saját bátorságának vindikálja. Így érezhető bizonyos »szembenállás a hatalommal«, valamiféle csakazértis magatartás, miközben ugyanazokért a célokért harcol, amit a hivatalos politika is támogat, de nem olyan

¹⁰³ <http://www.mzsk.hu:8008/hangsuly/sound/hangsuly%2012%20benyei%20jozsef.ogg> [letöltés: 2017. aug. 10.]

¹⁰⁴ LÁNYI BOTOND: Látogatóban a Hangsúlynál. *Kelet-Magyarország*, 43. évf., 1986. márc. 1., 51. sz., 7.

¹⁰⁵ LÁNYI, 1986 (1), 122.

¹⁰⁶ Uo.

»túlzottan leegyszerűsítő megközelítésben«, mint a folyóirat.”¹⁰⁷ Lányi ezen állítása nem felelt meg a valóságnak.¹⁰⁸ Ratkóék hibájának róttá fel, hogy a Szabolcs-Szatmár Megyei Írócsoport tagjai alig jelenhettek meg a *Hangsúly*ban. Megjegyzi, a műsor hallgatottsága túltesz az irodalmi folyóiratok olvasói számán, éppen ezért a szerkesztés közben nemcsak a „vajtfülű” hallgatókra kell gondolni. A folyóirat hiánypótló, egyes írásait jó lenne nyomtatásban látni, de sem állami, sem civil anyagi fedezet nincs erre. „Addig marad a kompromisszum, amit a *Hangsúly* testesít meg. Az a hangos irodalmi folyóirat, amely életképesnek bizonyult, amelyet támogatni szükséges.”¹⁰⁹

1986. március 31-én a Kossuth Rádió sugárzott félórás műsorban szemelvényeket sugárzott a *Hangsúly*ból. Ratkóék reménykedhettek abban, hogy rendszeresen jelentkezhetnek új számokkal az adón. 1987 januárjában Krassó László, a Magyar Rádió Körzeti és Nemzetiségi Adások Főszerkesztőségének új vezetője egy interjújában megemlítette: „Nyíregyházán például – nem lévén irodalmi folyóirat – a rádió próbálja betölteni az úrt *Hang-Súly* [sic!] című irodalmi műsorával.” „Úgy érzem sikerrel.”¹¹⁰ Fodor András költő *A tájegységek kultúrája és az irodalom* című írásában fogalmazta ezt meg: „pár évvel ezelőtt a vidéki folyóiratok *Valóság*ban közzétett mustráján a *Szabolcs-Szatmári Szemle* előkelő helyet kapott. Ebből is arra következtek, hogy a megye előbb-utóbb nyomtatott periodikára válthatja” a *Hangsúly* címen „kezdemenyezett rádiós-folyóiratot.”¹¹¹

A rendszerváltás évében, 1989-ben adott levélinterjújában a már nyugdíjba vonult megyei ideológiai titkár, Ekler György, a *Hangsúly*ról kifejtette, hogy a folyóirat újító szellemű és színvonalas volt, bátran foglalkozott olyan kérdésekkel, amelyek akkor még tabunak számítottak. A műsorok gyakran váltak a megyei kulturális élet fórumain beszédtemává. A megyei vezetés kezdettől fogva támogatta a *Hangsúly*t, és semmilyen adminisztratív, letiltó intézkedést nem hozott ellene, viszont több kérdésben vitatkoztak a szerkesztőkkel – akikkel jó viszonyban voltak –, kifogásoltak egyes műsorokat, adásokat. Különösen figyelemre méltó volt a folyóirat társadalomkritikai éle, a határon túli magyarsággal való foglalkozásuk. Ez számára „gondot és aggodalmat” okozott, mert Ratkóék „teljesen más irodalmi és politikai értékrendet jelenítettek meg, mint a hivatalos” irányzat, a megyei politikai vezetésnek viszont a szomszédos országok megyei párt és állami vezetésével is kapcsolatot kellett tartani. A viták másik csoportja a kizárólagosság tudatuk miatt keletkezett, „nem szívesen tűrtek meg más véleményt és más irányzatot”, pedig szükséges a sokszínűség.¹¹²

A *Hangsúly* a III/III-as jelentések tükrében

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában a *Hangsúly*ról közvetlen beszűgött jelentés nem maradt, de két Ratkóról írt jelentésben is szó van a folyóiratról.

¹⁰⁷ I. m., 123.

¹⁰⁸ Lásd FÖLDES GYÖRGY: Kádár János külpolitikai és nemzetközi tárgyalásai. 1956–1988. I. Kádár János külpolitikája. Budapest, 2015. Napvilág, 440–446.

¹⁰⁹ LÁNYI, 1986 (1), 124.

¹¹⁰ SZÉKELY ANNA: Bemondta a rádió. Beszélgetés a vidéki stúdiókról. Magyar Hírlap, 20. évf., 1987. jan. 16., 13. sz., 9.

¹¹¹ FODOR ANDRÁS: A tájegységek kultúrája és az irodalom. Alföld, 38. évf., 1987, 2. sz., 25–37.

¹¹² Ekler nem kertel. A nyugalmazott megyei párttitkár válaszol. Határszél, 1. évf., 1989. máj. 19., 4. sz., 3., 7.

A Lezsák Sándor által szervezett 1985. október 22-én Lakitelken megtartott Antológia-est után Lezsákéknál szűkebb társaság jött össze baráti beszélgetésre, köztük Ratkó, Antall István és Nagy András László. Ratkó „mondanivalójának jelentős részét a nyíregyházi rádió *Hangsúly* c. műsora töltötte ki, melynek ő az egyik szervezője. A *Hangsúlyt* országos jelentőségűnek, forradalminak nevezte. Közölte, hogy e műsornak a Szabolcs megyei művelődési központ keretén belül már kialakult, szerinte kb. 120 fős tábora van, de arra lenne szükség, hogy még szélesebb körben tudjanak dolgozni, ezért a november 17-i nyílt rádiófelvételt a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán szeretnék megtartani.¹¹³ Tervezik Utassy József, Szécsi Margit, valamint a kecskeméti *Forrás* szerkesztője, Bubka [sic! – helyesen: Buda] Ferenc meghívását, szerepeltetését. Szécsi Margit magával hozna egy diafilmsor[ozato]t Nagy Lászlóról,¹¹⁴ amit eddig a hatóságok nem engedtek bemutatni.”¹¹⁵ A társaságban lévő Csoóri Sándor „jó dolognak nevezte a *Hangsúlyt*, közölte, hogy sok fantáziát lát benne, s szívesen lejönne Nyíregyházára, ha meghívják.” Ratkóék meg is hívták a költőt, Csoóri Sándor – ma már nem tudni miért – személyesen nem, de verseivel szerepelt a *Hangsúly*ban. A jelentést elemző tiszt megjegyezte: „várható, hogy a *Hangsúly* c. irodalmi rádióműsor – „hangos irodalmi folyóirat” – ellenzéki hangvétele a találkozó után erősödni fog.”¹¹⁶ Az intézkedések között azt írta, hogy Ratkó ellenőrzését a külön nyilvántartás szabályai szerint tovább folytatják, „a *Hangsúly*val kapcsolatos terveiről tájékoztatjuk az MSZMP Szabolcs-Szatmár Megyei Bizottság i.[deológiai] titkárát,”¹¹⁷ Ekler Györgyöt.

Egy 1986. január 24-én keltezett napi operatív jelentés szerint Ratkó – telefonon – Lezsák Sándorral beszélgetett. Egyebek mellett az volt a téma, hogy Lezsák elküldi Ratkónak a Bethlen Gábor Alapítványnak miniszteri záradékkal ellátott alapító okiratát. Ratkó azt mondta Lezsáknak, hogy ő ezt már „300 ember előtt” a rádióban felolvasta. „Nagyon jól tetted” – válaszolta Lezsák, „most a szakszervezeti kongresszuson fogják felolvasni, mint egy teljesen nyilvánvaló dolgot”.¹¹⁸ A tájékoztató tiszt, Berente Károly rendőr százados az alábbi megjegyzést fűzte a jelentéshez: „A Ratkó által említett »300 ember« valószínű 300 ezer, hiszen a rádióban történő beolvasás után ennyi is hallhatta. Ratkó József »F«-dossziés és a nyíregyházi rádiónál időközönként irodalmi műsorban szerepel.”¹¹⁹ Intézkedésként tájékoztatták a BM III/III-4 és a Szabolcs-Szatmár MRFK III/III osztályát.¹²⁰ A géppel írt szöveg mellett valaki – olvassván a jelentést – kézirással megjegyezte: „Igen! Ratkó a nyíregyházi stúdió

¹¹³ *Hangsúly* a főiskolán. Kelet-Magyarország, 42. évf., 1985. nov. 22., 274. sz., 2.

¹¹⁴ Itt az 1987-ben megjelent „*Versben bujdosó*” – *Képek és hangdokumentumok Nagy László életéből* című kiadványról lehetett szó, amelyet a Magyar Diafilmgyártó Vállalat adott közre.

¹¹⁵ ÁBTL 2.7.1. NOIJ Szabolcs–14/1985.10.31.

¹¹⁶ Uo.

¹¹⁷ ÁBTL 2.7.1. NOIJ Szabolcs–14/1985.10.31., 11. p.; Az 1985. nov. 1-én Budapesten már letisztázva, Vagyóczky Béla r. ezredes által aláírva ugyanezeket foglalták össze a Belső ellenséges tevékenységről szóló 215. sz. Napi Operatív Információs Jelentésben, amit a „miniszter elvtársnak”, illetve az államtitkárnak terjesztettek fel. Lásd ÁBTL 2.7.1. NOIJ Szabolcs–14–215/10/1985.11.1.

¹¹⁸ ÁBTL 2.7.1. NOIJ Bács–4/ 1986.01.24., 13. p.

¹¹⁹ ÁBTL 2.7.1. NOIJ Bács–4/ 1986.01.24., 14. p.

¹²⁰ Uo.

munkatársa (!) a »*Hangsúly*« c. műsor egyik szerkesztője!»¹²¹ A *Hangsúly* archívuma szerint a rádióműsorban ez az okirat nem hangzott el. Valószínűleg a költő a nyilvános előadáson olvasta fel, és akkor még úgy gondolta, hogy benne lesz az adásban.

Utóhang

A *Hangsúly* története klasszikus felállásában és formájában 1987. április 26-án a 43. szám sugárzásával ért véget, mert a szerkesztőit sem tudta „megkötni a táj”, és máshol keresve a boldogulás lehetőségeit, elköltöztek a megyéből. Antall István Budapesten folytatta tovább az életét, a *Magyar Ifjúság* szerkesztőségében kapott munkát, Nagy András László már Debrecenben élt, de hamarosan ő is visszatért a fővárosba. Egy időre Ratkó is elhagyta szűkebb hazáját, majd Debrecenbe költözött. A szerkesztők a *Hárman a Hangsúlyról* című írásban búcsúztak el közönségüktől a *Pedagógiai Műhelyben*,¹²² kissé rezignáltak, mert hiába volt sikeres a *Hangsúly* működése, rajtuk kívülálló okok miatt nem tudták elérni végső céljukat: nyomtatott irodalmi folyóirat kiadását. Ratkóék 1988. január 24-én a Magyar Rádió Szegedi Stúdiójának felkérésére Szegeden *Tűlpart* címmel rendeztek egy *Hangsúly*hoz hasonló jellegű rádiós irodalmi műsort,¹²³ de ennek nem lett folytatása.

Az „illékony” folyóirat bizonyította: a kelet-magyarországi régióban helyi és a régióhoz kötődő szerzők közreműködésével életképes lehet egy nívós, önálló szellemi műhelyként működő hangos – vagy nyomtatott – irodalmi-művészeti folyóirat. Úgy vélem az említett tabutémák folyamatos taglalásával, a kimondhatóság kereteinek feszegetésével a folyóirat hozzájárult a rendszerváltás helyi előkészítéséhez. Ratkó József számára a *Hangsúly* működése olyan állandó intellektuális közeget teremtett, amire valójában mindig vágyott, a számok havi rendszerességgel való megjelenése pedig folyamatos alkotómunkára sarkallta.

Antall István az 1990-es években felújította a *Hangsúlyt* régi barátokkal és új alkotókkal, a műsor a nyíregyházi rádióban és a központi adón volt hallgatható. Egy idő után azonban nem tudta elérni sem a rádiós, sem a nyomtatott formátum támogatását, ezért a *Hangsúly* végleg megszűnt. Ma már sajnos a teljes szerkesztőség: Antall István, Görömbei András, Nagy András László és Ratkó József az égi stúdióban szerkeszti az adásokat.

¹²¹ Uo.

¹²² Hárman a Hangsúlyról. *Pedagógiai Műhely*, 13. évf., 1987, 2. sz., 99–103.

¹²³ PÁLFI BALÁZS: *Tűlpart*. Rádiós irodalmi est a Bartókban. *Délmagyarország*, 78. évf., 1988. jan. 22., 18. sz., 5.